

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

“Затверджую”:

завідувач кафедри СіГД

полковник служби ЦЗ

д. філософ. наук, професор

Рябініна О.В.

“ 22” червня 2019 р.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

ТЕМА: “ БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В
УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ ”

План

1. Безпека як наукова проблема. Філософське осмислення безпеки людини.
2. Сутність політичної безпеки, як основи національної безпеки, основні механізми її забезпечення.
3. Транснаціональний тероризм як глобальна загроза. Глобалізація організованого насилля.
4. Ескалація військової конфронтації в умовах глобалізації

Час проведення: 2 години.

Харків – 2019

Глобалізація пронизує всі сфери людського буття. Кожен її аспект має свої переваги і ризики для національної безпеки, дає простір для співпраці держав і породжує протиріччя в їх інтересах.

Безпека є найважливішим критерієм оцінки стабільності соціальних, політичних, економічних, інформаційних, психологічних відносин сучасного суспільства, тобто це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Процеси глобалізації посилили взаємозалежність природи і суспільства, людини і суспільства, наклали свій відбиток як на зовнішнє, так і на внутрішнє середовище безпеки держав світу. При цьому глобалізація не обмежилася "глобальним" рівнем. Вона охопила і місцеві рівні, торкнулася життєво важливих інтересів, як окремих громадян, так і соціальних спільнот і суспільства в цілому. Безпека в умовах глобалізації досягається проведенням єдиної державної політики системою заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави.

1. Безпека як наукова проблема. Філософське осмислення безпеки людини.

На рубежі тисячоліть, в умовах реально існуючих процесів глобалізації, з'явилась нагальна потреба в розробці нової теорії і політики національної безпеки, формування в суспільній свідомості нового філософсько-світоглядного погляду на безпеку особистості, суспільства і держави в ХХІ столітті.

Обов'язковою умовою розвитку будь-якого суспільства є його стійкість по відношенню до негативних зовнішніх впливів, а також внутрішня соціальна стабільність. Це було відзначено ще Платоном у відомих його роботах «Тімей» і «Держава». Для характеристики такої умови застосовується загальноприйняте в міжнародному спілкуванні поняття «безпека», що традиційно визначає суспільний стан, при якому небезпека не загрожує будь-кому або будь-чому. Взагалі тлумачення «національної безпеки» в широкому сенсі бере початок від навчань Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Ш. Монтеск'є та інших мислителів, що вивчали взаємини між правителями, населенням і державою і пов'язували безпеку, насамперед, з такою діяльністю держави, яка могла бути гарантована лише державою, за допомогою спеціально створених нею силових структур. З часом поняття «національна безпека» розширилося. Якщо раніше під безпекою розуміли захист інтересів лише держави, то згодом вона починає торкатися інтересів особистості і суспільства.

В даний час існує полеміка щодо підходів до забезпечення безпеки. Різні джерела з проблем безпеки трактують її по-різному. В одних, безпека - це якість будь-якої системи, що визначає її можливість і здатність до самозбереження. В інших - це система гарантій, які забезпечують сталий розвиток і захист від внутрішніх і зовнішніх загроз. Багато експертів

дотримуються думки, згідно з якою за основу слід брати стан захищеності власне особистості, суспільства і держави, а не їх інтересів.

В цілому в різних галузях наукового знання поняття безпеки трактується виходячи з особливостей його розгляду фахівцями відповідного профілю. Так, у філософії безпека характеризується як стан, тенденції розвитку та умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів і установ, при яких забезпечується збереження їх якісної визначеності, оптимальне співвідношення свободи і необхідності.

Очевидно, безпека є для соціальної системи головною умовою її інтенсивного розвитку і прогресу. Одним з ключових понять в проблематиці безпеки є "загроза". Сутність загрози полягає в тому, що вона є проявом взаємодії об'єкту безпеки з іншими об'єктами, здатним завдати шкоду (збиток) його функціонуванню і властивостям. Потенційні умови існування об'єкта безпеки, що здатні чинити на нього негативний вплив, також називаються загрозами. Виходячи з цього, можна сказати, що загроза це сукупність факторів і умов, що виникають у процесі взаємодії об'єкта безпеки з іншими об'єктами, і здатні впливати на нього негативно.

Загальна структура загрози являє собою сукупність об'єкта загрози, джерела загрози і прояву загрози. Існує кілька характеристик загроз, які можуть використовуватися для їх класифікації. Серед них: місце знаходження джерела загроз; ймовірність реалізації, очікуваний збиток; тип джерела; вид об'єкту безпеки.

Сьогодні важливо розібратися з взаємодією таких ключових понять, як загроза, безпека, глобалізація, національна ідентичність, державні інтереси. Становлення політики безпеки держави в першу чергу пов'язано з пошуком своєї національної ідентичності і, відповідно, визначенням національної стратегії розвитку, а також з процесами глобалізації, що відбуваються в світі. Саме поняття «національна безпека» сьогодні має широкий зміст. Якщо раніше під національною безпекою розуміли захист інтересів лише держави, то згодом вона починає торкатися інтересів особистості і суспільства. Спираючись на аналіз наукових джерел, можна сказати, що безпека в якості наукової категорії трактується як: 1) певний стан об'єкта його життєдіяльності (актуальна або ситуативна безпека); 2) рівень захищеності інтересів об'єкта; 3) достатність системи заходів запобігання і подолання небезпек; 4) якісна характеристика стабільності та сталого розвитку об'єкта, включаючи стійкі особистісні структури.

Таким чином, безпека визначає стійкий спосіб життєдіяльності об'єкта, є одним з базисних постулатів образу світу людини і однією з її базових потреб. Залежно від того, хто або що є об'єктом захисту, ззовні або зсередини, розрізняють безпеку зовнішню (національну, регіональну, глобальну) і внутрішню (особи, соціальної групи, держави, суспільства). Таким чином, об'єктами забезпечення безпеки (щодо пріоритетності інтересів) вважають особистість, суспільство, державу.

Деякі автори підсилюють значення того або іншого елемента у відносинах із забезпечення безпеки. Наприклад, в цілому критикуючи

позицію протиставлення безпеки особи, суспільства і держави, вони вважають, що забезпечення безпеки держави і суспільства необхідно розглядати переважно з позицій безпеки особистості. Безпека особистості веде до стабільності і безпеки кожного компонента структури національної безпеки.

Ряд дослідників розглядають безпеку особистості як один із проявів свободи людини, вважаючи неодмінним атрибутом безпеки особи реалізацію соціально значущих здібностей і потреб поза протидією з боку держави і суспільства. Деякі автори займають більш ліберальну позицію і вказують на підпорядкованість держави головній меті - забезпеченню прав і свобод людини і громадянина, незаперечному пріоритету індивідуальних прав і свобод. Але в цілому безпека особистості розглядається як одна з умов безпеки суспільства, що у свою чергу становить безпеку держави. Виходячи з принципу пріоритету людини, її прав і свобод над іншими конституційними цінностями, в тріаді об'єктів національної безпеки на перший план виходить безпека особистості, яка носить фундаментальний характер.

Безпека особистості передбачає особливий об'єкт захисту (особисті цінності, виражені в основних правах та свободах), особливі цінності, якими індивід забезпечує власну безпеку, властиві тільки йому.

В більшості сучасних держав цей принцип вже отримав певне законодавче і в першу чергу конституційне закріплення, а також доктринальний розвиток. Йдеться про норми, що забороняють скасування або применшення прав і свобод людини і громадянина, про режими надзвичайного і військового стану, цілі і умови їх введення, а також обмеження конституційних прав і свобод особи. Особистість є первинним самодостатнім елементом відносин безпеки, формує у своїй диспозиційній структурі певні схильності до сприйняття свого існування, оцінки умов життєдіяльності, виробляє ціннісні орієнтації та установки на конкретні види поведінки. Складність і відкритість системи «особистість» є для неї джерелом потенціалу, що дозволяє вибудувати більш успішні взаємини із середовищем.

Становлення політики безпеки держави в умовах глобалізації в першу чергу пов'язане з пошуками національної ідентичності а також з самими процесами глобалізації, які безпосередньо впливають на національну і міжнародну безпеку (демократизація, економізація та інформатизація, культурна стандартизація і ціннісна універсалізація), оскільки національна ідентичність є перешкодою природному їх розвитку. Глобалізація прагне поглинути національну ідентичність. Однак, втрата ідентичності веде до втрати не лише національних ціннісних орієнтирів, але і значної частини суверенітету. Це, у свою чергу, означає відмову від національних інтересів, нездатність держав до самостійної як внутрішньої, так і зовнішньої політики. І навпаки, чітке самовизначення, тверда опора на національні ідентифікаційні коди, відкриває можливість проводити власний внутрішньо - і зовнішньополітичний курс в світових справах.

Багато хто з дослідників відзначає, що сьогодні йде «битва ідентичностей». І виграють ті країни, чия ідентичність має історичну, культурну, етнічну і політичну глибину і силу. Держави, слабкі в цьому відношенні, змушені лише спостерігати, як їх ідентичності розчиняються в процесах глобалізації. З іншого боку чинити опір глобалізації не тільки неможливо, але і непродуктивно. Краще використовувати можливості, які вона надає. Демократизація сучасного світу диктує необхідність загальних правил гри як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, незворотно змінюючи ієрархію основних елементів соціуму. На перше місце об'єктивно виходить особа, на друге – суспільство, відтісняючи державу на третє місце. Будь-яка країна, яка претендує на скільки-небудь помітну роль, змушена суворо дотримуватися цієї ієрархії. Жодна держава не може собі дозволити одну політику в межах своїх кордонів і принципово іншу - за її межами. З іншого боку, якщо не враховується зовнішня ситуація, то які б не приймалися зусилля щодо формування національної стратегії розвитку, вони легко поглинаються всесвітніми глобальними потоками та процесами. Жодне суспільство сьогодні не може бути конкурентоспроможним, не ставши частиною світового простору. Однак така інтеграція часом веде до розмивання національної ідентичності, її розчинення в процесі економізації. Економізація, в свою чергу веде до формування єдиного світового економічного простору, робить нежиттєздатними моделі національної безпеки, засновані на ізоляціонізмі, а інтеграцію в сформований простір - єдиним способом захисту національних інтересів. Відмовитися від інтеграції означає відмовитися від повноцінного розвитку, який є передумовою національної безпеки.

Загрозою для безпеки є також процеси глобальної інформатизації, оскільки інформаційні технології створюють можливості для контролю над масовою свідомістю і маніпуляції нею у внутрішній політиці, а також ефективні засоби впливу на національні співтовариства з боку найбільш оснащених в цьому відношенні держав. Наслідком інформаційної відкритості виступає культурна стандартизація, що призводить до виживання лише тих культур, які здатні до адаптації до мінливого світу. Ще однією з загроз національній безпеці є універсалізація ціннісних орієнтирів, коли за допомогою масових інформаційних технологій (в першу чергу телебачення та Інтернету) наочно демонструються переваги західної моделі розвитку і, відповідно, західних цінностей: індивідуальної свободи, прав людини, демократичних механізмів, ринкової економіки, правової держави, громадянського суспільства. Завдяки цьому, такі цінності, як колективізм, державний патерналізм, авторитарні механізми управління, державний диригізм в економічному житті, яким традиційно слідувала Україна, в умовах глобалізації, поставлені під сумнів. При цьому залишається не зрозумілим, чи будуть традиційні західні цінності «працювати» в умовах швидко наступаючої постекономічної епохи.

Таким чином, процеси глобалізації, з одного боку, розмивають класичний національний суверенітет, а з іншого, сприяють підйому

національної самосвідомості малих народів, підтримуючи тенденцію до збільшення кількості суб'єктів міжнародних відносин. Принцип самовизначення, застосовуваний до національних меншин багатонаціональних держав, веде до зростання кількості недієздатних державних утворень. Одночасно загострюється криза національної ідентичності вже усталених держав. Все це серйозно впливає на забезпечення як національної, так і міжнародної безпеки.

2. Сутність політичної безпеки, як основи національної безпеки, основні механізми її забезпечення

Політична боротьба, що має тенденцію до загострення, містить у собі велику небезпеку для суспільства. Вона, будучи важливим механізмом відбору кращих політиків, партій, ідей, програм вирішення назрілих проблем, при відсутності певних правил може перетворитися на соціальну проблему, здатну зруйнувати державу.

Саме поняття «політична безпека» як сукупність різних соціально-політичних явищ має багато напрямків. Один з них розглядає безпеку в якості системи заходів держави і суспільства із захисту політичних інтересів країни і громадян. Інший - як стан ненасильницьких суспільних відносин, що виключають досягнення політичних цілей збройним шляхом. Третій - як політичне й правове вирішення проблем, пов'язаних зі зменшенням соціальної і політичної напруженості. Четвертий - як соціально-політичне явище, в якому визначальну роль грає конфлікт. Сутність безпеки в самому загальному сенсі означає здатність соціуму зберігати можливість розвитку в умовах загроз. Поза розглядом викликів, ризиків, небезпек і загроз поняття «безпека» фактично втрачає свій сенс.

У стабільному суспільстві громадяни стурбовані збереженням зовнішніх сприятливих умов для реалізації внутрішнього потенціалу розвитку країни. Ці умови характеризуються виключенням військової загрози як найбільш небезпечної, а також виключення менш небезпечних, але наявних у демократичному соціумі загроз - потоки біженців, тероризм, вплив мігрантів, загострення криміногенної обстановки, екологічних проблем та інших.

Сьогодні є нагальна потреба в новому комплексному підході, що дозволяє подивитися на політичну безпеку як на складне явище і на не менш складну сукупність соціально політичних процесів, де політична безпека виступає як здатність державної влади за будь-яких умов забезпечити ефективний розвиток суспільства. Отже політична безпека повинна бути основою для створення оптимальних внутрішньополітичних умов для вирішення зовнішньополітичних проблем і навпаки.

Треба зазначити, що в сучасному світі примат внутрішньої політики над зовнішньою властивий усім країнам. Але в Україні існує традиція компенсувати зовнішньою політикою невирішеність внутрішніх проблем. Оскільки внутрішньополітичні питання вимагають більш тривалого часу і значних зусиль, а навколишній світ не чекає, небезпека такого підходу

очевидна. Враховуючи цю особливість неможна не зважати на зовнішньополітичні виклики, які ускладнюють забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Внутрішньополітична безпека передбачає стабільність конституційного ладу, інститутів державної влади, забезпечення громадянського миру і національної злагоди, територіальної цілісності, єдності правового простору, правопорядку, нейтралізацію причин і умов, що сприяють виникненню політичної безпеки.

Зовнішньополітична безпека полягає в забезпеченні суверенітету країни, зміцнення її позицій як суверенної держави - одного з впливових центрів сучасного багатопольярного світу, у розвитку взаємовигідних відносин з усіма країнами і інтеграційними об'єднаннями.

Першоосновою, що обумовлює політичну безпеку як систему певних заходів, органів, функцій держави і суспільства, є зростаюча потреба захищати політичні інтереси країни, народу, суспільства, громадян. Нині ці інтереси полягають в затвердженні таких політичних відносин, форм влади, механізмів державного управління, способів діяльності, у висуненні у владу таких політичних лідерів і сил, які забезпечили б найбільш ефективно вирішення проблем подолання кризи, подальшого стійкого розвитку країни, підвищення матеріального і духовного рівня життя народу, консолідували і активізували б його у творчих справах, служили розширенню свободи і підйому творчої ініціативи громадян, піднімали міжнародний авторитет держави.

На думку сучасних політологів, політична безпека є сукупністю заходів щодо виявлення, попередження та усунення тих факторів, які можуть завдати шкоди політичним інтересам країни, народу, суспільству, громадянам, обумовити політичний регрес і навіть політичну загибель держави, а також перетворити владу і політику з конструктивної в руйнівну силу. Тобто політична безпека це також і безпека влади і політики.

З вищесказаного видно, що базою (підставою) для визначення суті і цілей політичної безпеки виступають політичні інтереси країни. Це визначення не тільки істотно розширює спектр об'єктів політичної безпеки, включаючи всі життєво важливі інститути, відносини і процеси політичної сфери життя суспільства, але і підкреслює пріоритетну необхідність захисту політичної безпеки таких суб'єктів, як народ, громадянське суспільство, громадяни. Причому, передбачається захист не тільки законної влади, але і політичної опозиції, як своєрідного “запобіжника” від застою, “стимулятора енергії” творчості, необхідного для держави і суспільства.

3. Транснаціональний тероризм як глобальна загроза. Глобалізація організованого насилля

Тероризм - це особливе явище суспільного життя, яке виступає сьогодні і як проблема внутрішньодержавних відносин, і як проблема світової політики, що становить загрозу глобального рівня.

Про масштабність і негативні прояви тероризму в житті суспільства говорить кількість скоєних за останні роки терористичних актів, а також кількість загиблих при цьому людей.

Хоча проблемі тероризму присвячена значна кількість літератури, на сьогоднішній день відсутнє єдине загальноприйняте правове трактування поняття тероризму як соціально-політичного явища суспільного життя. Дослідники відносять його до найбільш неоднозначних і багатопланових, відзначаючи великі труднощі, пов'язані з виробленням його адекватного теоретичного визначення, що пояснюється складністю феномена тероризму, його багатоаспектністю та історичної мінливістю. Деякі вчені трактують тероризм досить широко - як загрозу насильства, індивідуальні акти насильства або компанії насильства, а також міжнародні злочини, скоєні за допомогою насильства і залякування. Широке розуміння цього суспільно небезпечного явища дає закон України "Про боротьбу з тероризмом", в якому зазначено, що тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Тероризм має надзвичайно складну структуру, його різні форми переплітаються і часто поєднуються між собою. Розглядаючи в якості критерію цілі, мотиви, ідеологічну платформу насильницьких проявів у різних сферах суспільного життя у вітчизняній і зарубіжній літературі виділяються такі його різновиди, як державний тероризм (що спирається на міць державних інститутів і репресій, характерний, як правило, для країн з авторитарним режимом правління), міжнародний тероризм (що торкається міжнародних відносин, здійснюється на території декількох держав). Крім того, як різновиди тероризму виділяють політичний екстремізм (незаконна діяльність політичних партій і рухів, посадових осіб і громадян, спрямована на насильницьку зміну існуючого державного ладу і розпалювання національної і соціальної ворожнечі), економічний екстремізм (спрямований на усунення конкуренції у підприємницькій діяльності шляхом кримінальних насильницьких дій злочинних груп, тиску, залякування, бандитських нападів на конкурентів), екстремізм в області культури (орієнтований на ізоляціонізм, відкидання досягнень інших культур, проявляється в пропаганді насильства, жорстокості, знищенні історичних пам'яток, які є національним надбанням і інших крайніх діях, які негативно позначаються на процесі виховання, освіти, рівень культури громадян), екстремізм в області екологічних відносин (виступає проти державної природоохоронної політики, науково-технічного прогресу взагалі, вважаючи, що ліквідація несприятливих в екологічному відношенні виробництв - єдино можливий шлях покращення якості довкілля). Виділяють також такі види тероризму, як організаційно-груповий, пов'язаний з діяльністю політичних утворень,

екстремістських груп або спільнот та індивідуальний екстремізм, змістом якого є дії екстремістів-одинаків.

Треба зазначити, що на думку багатьох дослідників, екстремізм та тероризм є тотожними поняттями, однак на відміну від екстремізму (прихильності крайнім погляді і заходам (зазвичай в політиці), що виражається у застосуванні сили, агресії, бандитизмі, розпалюванні ворожнечі) , тероризм є один з варіантів тактики політичної боротьби, пов'язаний із застосуванням насильства. Суть тероризму - насильство з метою залякування.

Дослідники відзначають деякі особливості, притаманні сучасному тероризму. **По-перше**, тероризму часто характерний високий рівень організації та управління. Терористична діяльність може вестися професійно підготовленими і вміло скерованими збройними формуваннями, пов'язаними з правлячими елітами, спецслужбами, військовими структурами різних держав. Підтримку їм (нерідко в різних прихованих формах) надають корпорації, деякі політичні сили і злочинні угруповання. **По-друге**, з явищем тероризму пов'язаний інституціоналізований комплекс феноменів з відповідними політичними, моральними і правовими нормами. Державні акти і міжнародні конвенції встановлюють досить повно і детально правове поле терористичної і антитерористичної діяльності. Цілком чітко визначені межі дозволеного і недозволеного, заходи покарання для терористів. **По-третє**, прояви тероризму шокуєче очевидні. Провідні терористичні організації здійснюють свої дії відкрито, інформація про терористичні акти поширюється з блискавичною швидкістю, політичні вимоги терористів зазвичай відомі та зрозумілі тим, кому вони адресовані. **По-четверте**, традиційний тероризм і пов'язані з ним феномени вивчаються не тільки службами, які мають справу з ним на практиці, але також і представниками наукової спільноти.

Зовсім інша ситуація з транснаціональним тероризмом. Інтернаціональний характер тероризму став відомий у 1970-х роках, коли з'явився термін «міжнародний тероризм», чіткого і загальноприйнятого визначення якого, однак, не існувало. За змістом міжнародних конвенцій та інших документів, до даного явища відносили акти терористичної діяльності, які переслідують цілі зміни і підриву суспільно-політичного ладу держав, дезорганізації збройних сил та апарату управління, порушення безпеки держав, зниження рівня взаємної довіри між різними країнами. Передбачалося, що міжнародний терористичний акт відбувається в декількох державах, а злочинець і / або його жертва знаходиться поза межами території вчинення злочину.

У сучасній літературі відзначені такі ознаки міжнародного тероризму, як наявність у нього особливої ідеології, що відрізняє його від інших злочинів кримінального характеру; висока частота використання залякування як методу політичної боротьби; застосування його проти цивільного населення різних країн. При цьому самі ознаки тероризму, які зазначаються у багатьох офіційних документах і публікаціях, як правило, мають на увазі

«міжнародний тероризм», або «транснаціональний» - тероризм, що направлений будь-якою однією державою проти інших або іншої.

Сьогодні очевидно, що «транснаціональний тероризм» початку XXI ст. відрізняється від численних прецедентів у минулому за деякими досить істотним новими параметрами. Це насамперед інші мотивації його натхненників і виконавців. Якщо раніше міжнародні терористи керувалися в основному національними, ідеологічними або політичними міркуваннями, то тепер терористичні акти частіше набувають характеру актів релігійного фанатизму, головним осередком якого не випадково стали мусульманські країни Близького і Середнього Сходу. Розчарувавшись після звільнення від колонізаторів у революційному націоналізмі з соціалістичної забарвленням, який виявився нездатним забезпечити модернізацію і процвітання, частина населення цих країн опинилася сприйнятливою до ідей повернення до витоків «чистого» ісламу, що не копіює Захід, а відкидає його цивілізацію заради власних цінностей. З кінця 60-х рр. XX ст. ця боротьба прийняла яскраво виражений терористичний характер - викрадення і підризу літаків, вибухів у людних місцях тощо. На рубежі XX й XXI ст. терористична діяльність ісламських фундаменталістів набула нових форм, що помітно відрізнялися від «класичного» тероризму у минулому. Серед них - взяття заручників, масові вбивства мирного населення з допомогою вибухівки, використання терористів-смертників, зокрема жінок тощо. Головною метою цих демонстративних акцій є провокування паніки і дестабілізації політичних супротивників в ім'я досягнення не тільки конкретних політичних цілей, але і заміна прозахідних режимів на Близькому Сході ісламістськими заради відновлення середньовічного мусульманського халіфату в регіональному, якщо не світовому масштабі.

На думку відомого американського політолога, автора популярної «теорії війн цивілізацій», С. Хантінгтона, найбільшу загрозу усталеному світовому порядку несе саме «ісламська цивілізація» в союзі з конфуціанською. У найближчій перспективі основні локальні конфлікти передбачаються автором теорії на Близькому Сході, де експансія провідних держав сприймається дуже болісно. Китай же, як потужна економічна, політична і військова держава претендує на набагато більшу роль у світі, ніж йому визначено. С. Хантінгтон відзначає, що «цивілізаційні конфлікти» прийшли на зміну ідеологічного протистояння двох наддержав - СРСР і США, поділившись світ на дві частини. В ідеологічних конфліктах конфронтація носила інтелектуальний характер, боротьбу великих ідей. Марксизм зародився на Заході і носив відкритий системно-науковий характер, зрозумілий західному типу свідомості. У конфліктах ж цивілізацій, пише автор, протистояння перейде в зовсім іншу площину, більш непередбачену і затяжну, бо культурні і релігійні відмінності глибше ідеологічних і економічних. На думку Хантінгтона, «сучасна глобальна політика - це століття мусульманських воєн. Мусульмани борються один проти одного, а також проти немусульман набагато частіше, ніж народи, що належать до інших цивілізацій. Війни мусульман прийшли на зміну холодній

війні, яка до цього була основною формою міжнародного конфлікту. До них відносяться терористичні, партизанські, громадянські війни і міждержавні конфлікти. Цивілізаційний підхід в науці, спадкоємцем якого з'явився Хантінгтон, заперечує ідею єдиної земної цивілізації. Між тим, навіть у західній (ліберальній) політичній теорії, як і в радянській (марксистській), існувала ідея єдиної цивілізації людства, яка в майбутньому вела все людство до об'єднання (універсальної цивілізація, комунізм). Однак, настання ери універсальної цивілізації Хантінгтон відклав на невизначений термін, вважаючи, що приклади насильства мусульман можуть перерости в глобальне зіткнення цивілізацій між Ісламом і Заходом, а також між Ісламом і Іншими. Можливо, однак, цього не станеться і, що більш імовірно, спалахи насильства за участю мусульман залишаться хаотичними, частими і різними за формою.

Небезпека сучасного міжнародного тероризму полягає в тому, що він органічно вписується в процеси глобалізації світової економіки і політики. Наявність всесвітньої інформаційної мережі, колосальні обсяги міжнародних фінансових і людських потоків дають терористам можливість з одного боку, використовувати їх для зв'язку, перекидання кадрів, зброї, фінансування бойових операцій, а з іншого - блокувати ці канали за допомогою точкових терактів, що паралізують можливості відповідних дій. У таких умовах боротьба проти міжнародного тероризму тільки в рамках національних держав може дати лише половині результати. Вона вимагає широкого співробітництва в рамках різних міжнародних організацій - як тих, що існували раніше, так і створених спеціально антитерористичних центрів. Тим не менш лише адміністративних, поліцейських і військових методів боротьби з тероризмом явно недостатньо. Нині ситуація змінилася якісно. Хоча перелічені види правопорушень, як і раніше мають місце, центр тяжіння міжнародної організованої злочинності перемістився в сферу економіки, де вона придбала на тлі процесів глобалізації безпрецедентний розмах. Фальсифікація звітів найбільших компаній, розкрадання кредитів міжнародних фінансових організацій, корупція чиновників найвищого рангу при розміщенні іноземних замовлень, використання ними в корисливих цілях службової таємниці, відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом, відхід від податків у фіктивні банки, які знаходяться в офшорах - ось далеко не повний перелік економічних злочинів, які виходять далеко за національні кордони. Ще однією новою формою транснаціонального тероризму є - незаконне проникнення хакерами через Інтернет в банки компаній і приватних осіб в цілях отримання і перепродажу конфіденційної інформації, шантажу і вимагання загрозою введення вірусів, нарешті, просто грабіж чужих банківських рахунків. Колосальні масштаби отримало порушення права інтелектуальної власності шляхом піратського виробництва ліцензованої аудіо, кіно і телепродукції. Масштабів глобальної загрози набуває незаконний обіг наркотиків.

Боротьба проти організованої злочинності, як і проти тероризму, все ширше ведеться в міжнародному масштабі через спеціалізовані структури - Інтерпол зі штаб-квартирою в Ліоні (Франція), Європол в рамках ЄС.

Таким чином, тероризм в усіх його формах і проявах і за своїми масштабами і інтенсивності, за своєю нелюдськістю і жорстокістю відноситься до числа найнебезпечніших злочинів проти громадської безпеки та громадського порядку. Тероризм перетворився в одну з найгостріших і злободенних проблем глобальної значущості, а прогнози вчених і практиків щодо подальшого розвитку терористичної діяльності здаються не дуже втішними.

Транснаціональний тероризм перетворився в одну з найбільш небезпечних за масштабами, непередбачуваності і наслідків суспільно-політичних проблем, з якими зіткнулося людство. Рішення цих проблем, при всій їх складності, можливо в більш-менш віддаленому майбутньому, але при одному обов'язкової умови - спільні дії всіх країн.

4. Ескалація військової конфронтації в умовах глобалізації

З початком ядерної епохи пов'язують постійну загрозу того, що **військова конфронтація** наддержав може призвести до знищення планети. Не багато знайдеться інших сфер, де глобалізація поширилася б настільки широко і катастрофічно, охопивши практично всю земну кулю. Починаючи з ранніх цивілізацій, і аж до теперішнього часу військова сила грала головну роль в процесі глобалізації людських відносин. Дійсно, ніяка оцінка глобалізації не буде переконливою, якщо вона не прийме до уваги надзвичайне насильство і ті страждання, якими супроводжувалося формування сучасної міждержавної системи.

Саме тому дослідниками приділяється велика увага історичній ролі військової сили як головного інструменту, завдяки якому соціальні відносини людей набули глобального характеру. Протягом останніх ста років глобалізація у воєнній сфері проявлялася, крім всього іншого, в геополітичному суперництві і імперіалізмі великих держав (починаючи з боротьби за Африку приблизно в 90-е роки. XIX ст. і закінчуючи холодною війною), в еволюції міжнародних систем договорів і структур міжнародної безпеки (від Європейської згоди до Організації північноатлантичного договору), у виникненні всесвітньої торгівлі зброєю, поряд з розповсюдженням по всьому світу воєнних технологій і інституціалізації глобальних правових систем з питань війни і безпеки. В результаті сьогодні всі країни в тій чи іншій мірі вплетені в світову військову систему. Ця система досить неоднорідна, оскільки в ній є країни, що володіють надпотужною зброєю, є середньорозвинуті у військовому відношенні країни, а також є країни, що розвиваються. В той же час на формування цієї системи впливає незалежна динаміка озброєнь.

Виділяють три аспекти воєнної глобалізації, кожен з яких відображає одну зі сторін процесу військової глобалізації:

- охоплення військової системою всього світу (протистояння і конфлікт великих держав);
- глобальну динаміку озброєнь (система військового виробництва і торгівля зброєю);
- розширення геополітичного втручання в оборону і військові відносини держав, наприклад, угода про контроль над озброєнням.

З розвитком суспільства змінюється місце воєн в історії культури ХХ ст. входить в історію цивілізації як вік появи світових воєн. В цілому аналіз історії після Другої світової війни показує, що війни не стали надбанням історії, хоча вперше у людства з'явилися форми ведення війни, здатні знищити все людство (атомна зброя, зокрема). Регіональні війни стали звичними. Тому інший аспект проблеми, суть якого в тому, що характер воєн, експансії, анексії, перегляду сфер впливу змінюється зі зміною топології світу, її інформаційної та технологічної структури. Змінюється специфіка воєн, сенс того, що називається війною. Однак якщо війну пов'язувати із застосуванням військової сили, то питання про зв'язок глобалізації і можливості військових дій поки залишається відкритим. Р.-П. Мартін і Х. Шуманн вважають, що «глобалізація не обов'язково веде до воєнних зіткнень, але такий варіант розвитку подій можливий, якщо вивільнені сили транснаціональної економіки не будуть поставлені під контроль».

Іншої позиції з даного питання дотримується американський професор В. Ростоу. Він інтерпретує початок глобалізації як спробу запобігання третій світовій війні. В.Ростоу вважає, що сьогодні світ знаходиться на початку свідомої спроби переконати людство, що спільними зусиллями можливо створити основи міцного миру, свободи і цивілізованого рівня добробуту. Така постановка питання має ряд підстав. По-перше, світова війна, як показує досвід минулих воєн, залучає значні людські ресурси в свою орбіту і з розвитком технології забирає все більше життів. У другій світовій війні, як відомо, загинуло набагато більше людей, ніж у першій. По-друге, під час світових воєн гинуть не тільки люди, але наноситься величезна шкода екології, природі, що має принципове значення в сучасних умовах. По-третє, є небезпека того, що якщо людство допустить третю світову війну, то вона ймовірно буде ядерною. Між тим ядерна світова війна може бути кінцем людського роду. І, нарешті, точка зору Ростоу заснована на досвіді локальних війн, типу «Буря в пустелі», або на припущенні про військово-стратегічне домінування західних країн, що дозволить їм диктувати решті частини людства свої умови світоустрою. Однак, більшість дослідників воєнної глобалізації вважають, що ситуація домінування однієї або декількох країн у світі тимчасова і немає підстав вважати, що через кілька десятиліть ситуація не зміниться. Вони припускають, що рано чи пізно посилиться диктат однієї або декількох країн всьому людству, що викличе відповідну реакцію, яка змусить «індустріальну людину», що живе сьогодні егоїстичними економічними інтересами і боротьбою за політичний і геостратегічний вплив, замислитися над глибинними соціальними і екзистенційними проблемами

системно-глобальної кризи. Принаймні такий сценарій не слід повністю виключати, оскільки сучасний глобалізований світ складний і нелінійний і тому не цілком передбачуваний.

Створення ядерної зброї показало суперечливість будь-якого досягнення людини, яке, з одного боку, може допомогти людині захистити себе і свої цінності, а з іншого - знищити все живе на планеті. У цьому - суперечливий характер сили ядерної зброї, оскільки до створення ядерної зброї війна мала свій сенс, її можна було раціонально пояснити економічними та іншими мотивами. Тепер же, коли з допомогою ядерної зброї можна знищити не тільки супротивника, але і все живе на планеті і з допомогою загальної ядерної війни неможливо отримати економічну, політичну або технологічну вигоду, величезні витрати на її виробництво, зберігання та вдосконалення втрачають сенс. Ось чому, осмислюючи еволюцію озброєння людини, можна зробити висновок, що країни, які виробляють ядерну зброю, виробляють її не тільки проти інших країн, але в кінцевому підсумку і проти самих себе. І чим більше проводиться зброї здатної знищити все живе на планеті, тим небезпечніше стає в світі.

Характерно, що поступово змінюється психологічне ставлення до війни, до виробництва зброї. Людство психологічно адаптувалось до можливості застосування ядерної бомби. Як це ні дивно, ні Хіросіма і Нагасакі, ні Чорнобиль не зупинили процес вдосконалення ядерного та йому подібних видів озброєння. Тому, слід, пам'ятати, що сучасна епоха радикально відрізняється від минулих епох. Сьогоднішній світ - складна, відкрита система, пронизана екологічними, технологічними, інформаційними, економічними та іншими численними принципово значущими зв'язками, руйнування яких згубно для майбутнього сучасної цивілізації.

Відтепер ставлення до війни повинне радикально змінитися, оскільки з часом у зв'язку з розповсюдженням і удосконаленням ядерної зброї, війна може стати кінцем людини і людства.

Багато дослідників, аналізуючи динаміку світових процесів, говорять про руйнування природного середовища, її деградації. Насправді на початку ХХІ ст. людство має справи не тільки і не стільки з деградацією Природи, скільки з деградацією Людини і глобальні проблеми - екологічна, енергетична тощо є наслідком «антропологічної катастрофи». Системна криза, в умовах якої розгорнулася «прискорена глобалізація», являє собою принципово важливу точку відліку і від людини залежить, як вона використовує можливості, що відкриваються перед нею.

Від того, що людина обере сьогодні по відношенню до сформованої ситуації залежить чи буде у людини майбутнє і яким воно буде. Від цього вибору залежить майбутнє всієї цивілізації. В даний час ядерна зброя в переважній більшості країн світу знаходиться під заборорою, в п'яти вона тимчасово легалізована, ще в трьох офіційно не заборонена, а в двох ситуація з нею абсолютно не зрозуміла, принаймні поки що. Для того щоб дійсно позбавити світ від загрози глобальної війни із застосуванням зброї масового

знищення і, перш за все, ядерної, всі, від кого це залежить - як уряди, так і окремі особи, - повинні неухильно дотримуватися законів, домовленостей, правил і процедур, які ведуть до обмеження, а в перспективі до знищення такої зброї.

Питання для самоконтролю:

Що міститься в понятті «загроза»?

«Поствересневий» (11.09.01) синдром і початок нового етапу глобального світу.

Чим є міжнародний тероризм як соціально-політичне явище?

Якими є дипломатичні зусилля світової спільноти щодо заборони хімічного, бактеріологічного та інших видів зброї масового знищення?

Охарактеризуйте техногенні катастрофи як прояви глобальних загроз.